АНДРЕЙ МАРКОВИЧЪ

членъ-основатель на Българското ентомологическо д-во, починалъ на 22 юлий 1939 година.

Отъ Д-ръ **Иванъ Бурешъ**

Въ зората на българската наука, зародила се скоро следъ освобождението на България, първитѣ лѫчи, които огрѣха българското природознание, бѣха скромнитѣ ентомологични трудове на българскитѣ гимназиални учители: Бахметьевъ, Йоакимовъ, Недѣлковъ, Ковачевъ и Пигулевъ. Въ тая редица отъ български природоизпитатели Андрей Марковичъ зае своето мѣсто презъ 1900 година, когато отпечата първата своя, сега вече наивна по съдържание, научна публикация, озаглавена: Приносъ къмъ Lepidopter-итѣ на Разградската околность" (сп. Свѣтулка, год. I, кн. 5). Отъ тогава до последнитѣ дни на своя животъ той работи неуморно, било като учитель, било като лекторъ-просвѣтитель, било като ученъ или като съставитель на учебници по природнитѣ науки.

Почина той внезапно въ София презъ лѣтото на 1939 год. на 67 годишна възрасть.

Андрей Марковичъ е роденъ въ гр. Смирна на 29. VI. 1872 год. Завършилъ е гимназия въ гр. Варна презъ 1892 год. (Свидетелство № 15, отъ 29. VI. 1892 г.). Кратко време е билъ основенъ учитель въ гр. Бургасъ, следъ което постѫпва като студентъ въ Висшето училище въ София, което завършва презъ 1897 год. (Дипломъ № 1304, отъ 18. VII. 1897 г.). Отъ 1897 до 1932 г., въ продължение на 35 години той е билъ гимназиаленъ учитель: въ Разградъ (11 години) и въ София (24 години), и съ своитѣ познания и педагогически похватъ се е наложилъ като единъ отъ най-добритѣ преподаватели по естественитѣ науки и като единъ отличенъ съставитель на учебници по природознанието.

Пишущиятъ тия редове си спомнямъ за Марковича отъ ония далечни времена, презъ 1896 година, когато той бѣ студентъ по природнитѣ науки въ III курсъ на Висшето училище въ София. Марковичъ живѣеше тогава (заедно съ другъ единъ студентъ математикъ) въ една отъ ония малки, полупаянтови, заобиколени съ гиздави градини турски кѫщички, каквито имаше изобилно изъ младата столица София. Кѫщата, въ която Марковичъ живѣеше, принадлежеше на комплекса отъ малки гиздави кѫщурки, които съставляваха Чех-

ската колония въ София и които бѣха построени на мѣстото между днешната сграда на Централната поща и улица Раковски. Обширниятъ дворъ на Чехската колония гледаше къмъ 2 улици, ул. Стефанъ Караджа и ул. Гурко, и представляваше плодородни овощни, зеленчукови и цвѣтни градини, между които се гушеха бѣлитѣ, покрити съ стари керемиди, кжщички. Стопани на 6-тѣ кжщички (едната бѣ престроена стара турска джамия) бѣха индустриалцитѣ братя Георги и Богданъ Прошекови. Тамъ, срѣдъ буйната растителность на градинитѣ, живѣеше Марковичъ презъ учебнитѣ 1895/96 и 1896/97 години; тамъ бѣхъ роденъ и азъ, пишущия тия редове.

Въ съседство съ Чехската колония имаше още едно празно, запустѣло и занемарено низко мѣсто, на което днесъ е построена величествената сграда на Централната телеграфо-пощенска станция. То бѣ обрасло съ бучинишъ, татулъ, коприва, великденче, лопушъ, разкошно цъвтящи магарешки тръни, слѣзъ, лападъ и разни други бурени.

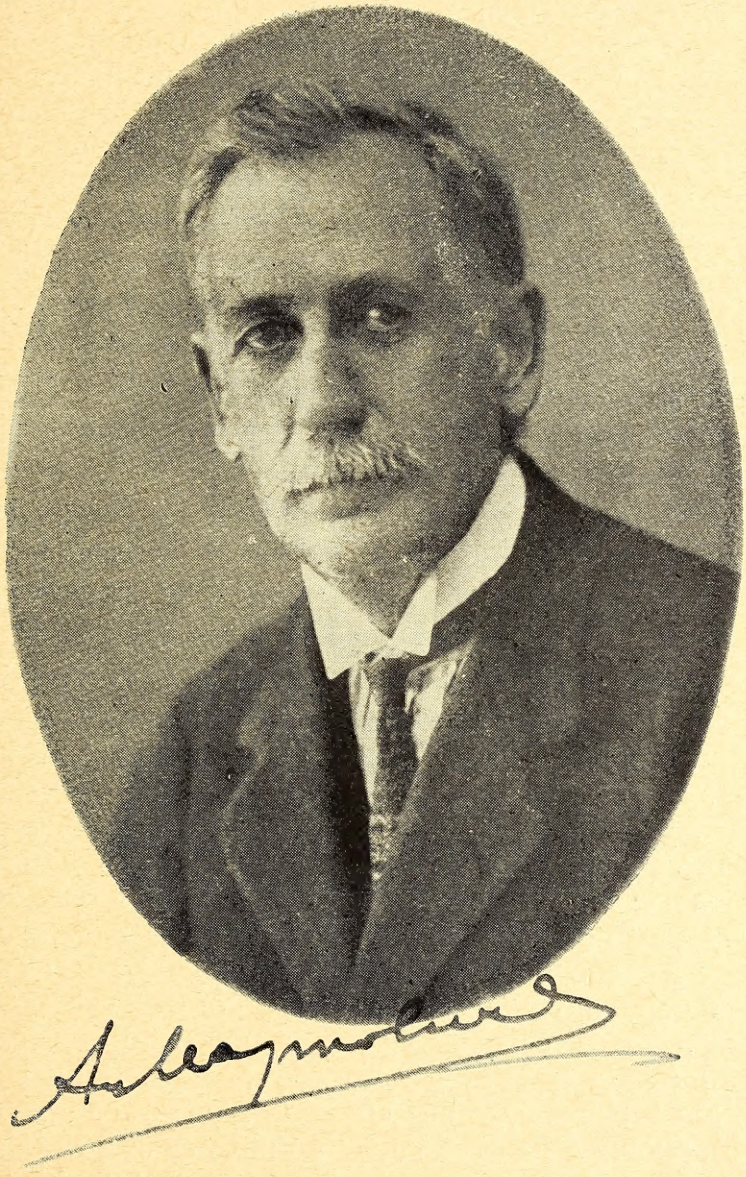
Буйната и разнообразна растителность въ двора и въ негово съседство даваше добри условия за развитие на богатъ насѣкоменъ свѣтъ, особено пеперуди, които пъкъ бѣха предметъ на внимание и колекциониране, както на студента А. Марковичъ, така и отъ мене, туку що постжпилъ въ гимназията.

Запознахме се съ Марковича, когато изъ китния дворъ и двамата съ ентомологична мрежа въ ржка гонѣхме обилно хвърчащитѣ тука полумесеци и овощни бѣли пеперуди. Марковичъ знаеше вече латинскитѣ имена на пеперудитѣ; научилъ ги бѣ отъ своя професоръ П. Бахметьевъ, които му бѣ заелъ единъ „атласъ“, въ който цвѣтно бѣха изобразени всички европейски пеперуди[1]). При разглеждането на моята сбирка отъ пеперуди, наредена въ една голѣма плоска дървена кутия (съ размѣри 60 на 120 см.), той именуваше съ чудни за мене латински имена: дяволската пеперуда адмирала, пауновото око, синчеца, лимонената пеперуда, волското око, менливката, копривната пеперуда и много други, за които нѣмахъ още имена. Съ него направихъ тогава, презъ 1896 год., и първата размѣна на пеперуди: той ми даде отъ своята сбирка първия виденъ отъ мене екземпляръ отъ *Thais cerisyi*, тая характерна за България пеперуда, която професоръ Бахметьевъ бѣ нарекълъ „балканска царица“; а отъ мене той получи живи гжсеници отъ „сухото листо“ (*Gastropacha quercipholia*) и бѣлия полумесецъ (*Papilio padalirius*). Съ него заедно азъ обикаляхъ често изъ обширния дворъ, той ме учеше правилно да изговарямъ латинскитѣ имена на уловенитѣ пеперуди, а азъ му показвахъ мѣстата по дървения пармаклъкъ, гдето

---

[1]) Тоя „Атласъ Бабочекъ Европы“ отъ Э. Гофманъ (превелъ отъ нѣмски Н. А. Холодковски, С. Петербургъ 1897) послужи на всички тогавашни ентомолози за опредѣляне на тѣхнитѣ пеперуди.

голѣмата зелена съ сини маниста гѫсеница на нощното пауново око обича да изприда своитѣ яки, кафяви пашкули. Съ него заедно азъ се „осмѣлихъ“ да навлѣза изъ бучинишовия гѫсталакъ на запустѣлото мѣсто на днешната сграда на Централната поща, за което казваха че е „змиярникъ“. Тамъ ние напразно търсихме гѫсеницитѣ на голѣмия жълтъ полумесецъ

Андрей Марковичъ * 29.VI.1872 — † 22.VII.1939

(*Papilio machaon)*, който минаваше за голѣма рѣдкость. Марковичъ ме поучаваше, че и по млѣчката (*„Euphorbia“* както казваше той) се намира една красива, силно изпъстрена едра гѫсеница съ рогче на опашката и съ глава като на „свинксъ“.

Студентътъ Марковичъ бѣ много веселъ и любезенъ младежъ; неговиятъ съжитель и състудентъ математикъ, напро-

тивъ, бѣ единъ затворенъ въ себе си човѣкъ, който по цѣлъ день решаваше задачи върху една скована подъ старата круша дървена маса. Спомнямъ си и днесъ много добре за пиршеството, което си бѣха устроили завършилитѣ презъ 1897 год. физико-математическия отдѣлъ на Висшето училище студенти въ градината на Чехската колония. Ние, децата, се бѣхме събрали да гледаме веселата компания, която пѣеше съ латински думи студентския химнъ. . .

Любовьта къмъ колекциониране на насѣкоми и особено къмъ пеперудитѣ Марковичъ получи отъ своя професоръ Порфирий Бахметьевъ — бащата на българската ентомология. Бахметьевъ презъ онова време бѣ отпечаталъ вече своя „Приносъ къмъ пеперудната фауна на София и околностьта“ и се готвѣше да издаде една монография по пеперудната фауна на България. Отъ него току-що бѣ издадена книжката „Пеперуди, практически съвети за съставяне сбирки отъ пеперуди“ (София, Придворна печатница 1896 г.), съдържанието на която ние съ жадность гълтахме. Той правѣше презъ онова време своитѣ изследвания върху вариабилитета на пеперудитѣ и насърдчаваше своитѣ студенти да събиратъ въ множество екземпляри овощната бѣла пеперуда, върху хиляди екземпляри отъ която той извършваше своитѣ статистически издирвания[1]).

Ентомологическиятъ пламъкъ, който Марковичъ получи отъ Бахметьева и който се разгорѣ изъ идиличния дворъ на Чехската колония въ София, не престана да топли младия студентъ и следъ като завърши Висшето училище въ София. Получилъ назначение за учитель въ Разградската мжжка гимназия на 9. X. 1897 год., той продължи тамъ своитѣ ентомологични изучвания чакъ до 1. IX. 1908 год., на която дата бѣ премѣстенъ въ София като учитель въ Девическото педагогическо училище. Въ Разградъ Андрей Марковичъ се срещна съ директора на девическата гимназия Ананий Явашовъ, единъ отъ първитѣ български ботаници флористи. Тамъ 2 години по късно неговъ колега стана учителя ентомологъ Христо Пигулевъ, основателя и редактора на първото ентомологическо списание „Свѣтулка“. Тамъ бѣха и виднитѣ по-късно учители Г. Казанджиевъ, А. Дамяновъ, Д. Костовъ, Д-ръ Боби Петровъ и др. Учительтъ Пигулевъ на другата година следъ дохождането на Марковича издаде своята книжка „Кратко ржководство за събиранье и приготовленье на насѣкоми“ (Сливенъ, 1898 год., 11 стр , цѣна 15 стотинки). А учительтъ Явашовъ[2])

---

[1]) За живота и научната дейность на проф. П. Бахметьевъ вижъ биографията му отпечатана отъ Д. Илчевъ въ Трудове на Б. природ. друж., кн. VI, ст. 1—8. София 1914.

[2]) За Ананий Ив. Явашовъ вижъ писаното отъ проф. Д-ръ Ст. Петковъ въ Лѣтописа на Бълг. акад. на наукитѣ, кн. XVII стр. 27—38. София 1939.

печаташе въ Периодическо списание на Българското книжовно дружество своитѣ „Приноси за познаване на българската флора“ (1887 до 1891 г.). Въ тая природонаучно настроена, културна срѣда, младиятъ и енергиченъ учитель Андрей Марковичъ започна своята не само просвѣтна, но и обществена и научна работа.

Въ издадената отъ Ананий Ив. Явашевъ интересна книга „Разградъ и неговото минало“ (издание на Разградското чита-

Андрей Марковичъ съ своитѣ сбирки отъ пеперуди на пчеларската изложба въ София презъ лѣтото на 1909 год.

лище „Развитие“, 1930 г.) четемъ, че Андрей Марковичъ е билъ въ настоятелството на Разградското дружество „Лесъ“, което създаде оня грамаденъ паркъ-гора, който краси днесъ източната часть на града. За създаването на тоя паркъ Явашовъ пише следното (стр. 272): „Основаването на парка е дѣло на частна инициатива, дѣло на самитѣ граждани. Мѣстото на парка е било стари турски гробища, които съ полунаведенитѣ си паднали и грубо дѣлани камъни грозѣха най-хубавата часть на българската махала. На свиканото по инициатива на група граждани събрание на 8 февруарий 1901 год. се взе решение за съставяне на „Дружество за залесяване празднитѣ околностни на града Разградъ“. Въ сѫщото събрание се избра петочленна комисия, състояща се отъ г-да Бр. Бозовъ, Ив. Свирачевъ, А. Марковичъ, капитанъ Неновъ, и П. Павликяновъ, за да съставятъ проекто-устава на дружеството. На 14 февруарий е билъ приетъ уставътъ и е било избрано настоятел-

ство, въ него е влизалъ като членъ-съветникъ и Марковичъ. Като мѣсто за залесяване е било избрано градското пространство на северната страна на града — старото турско гробище, което още сѫщата година е било разчистено отъ камънитѣ, разработено и насадено съ разни видове дървета. Всичката тая работа е била радостно извършена отъ любители граждани, като всѣки е засадилъ по нѣколко дръвчета. Въ парка е билъ построенъ пространенъ бюфетъ за прибѣжище на публиката въ дъждовно време. Тамъ е било отстѫпено мѣсто за постройка на колодрумъ и игрище за разградската спортна конфедерация. Днесъ, създадената по частна инициатива и съ упоритъ трудъ и нищожни срѣдства паркова градина учудва всѣки посетитель".

Марковичъ не бѣ чуждъ и на спортното движение въ Разградъ. Той бѣ членъ на Разградското колоездачно дружество (основано на 4. V. 1903 год.) и главатарь-основатель на това дружество. Той бѣ членъ и на Разградското ловно дружество и на дружеството „Делиормански юнакъ", основано презъ 1900 год. пакъ по инициатива на нѣколко учители.

Покрай тая обществена и педагогическа работа той не забрави и научната. При мѫжката гимназия въ Разградъ Марковичъ започна уреждането на кабинетъ по естественитѣ науки и мечтаеше да превърне съ време тоя кабинетъ въ единъ музей по природознанието на Делиорманския край.

Интересно е да се отбележи, че по онова време, около 1900 год., нѣколко учители природоизпитатели почнаха да създаватъ въ провинциалнитѣ градове, при гимназиитѣ въ които преподаваха, така наречените кабинети по естествени науки. Такива почнаха да уреждатъ: Василъ Ковачевъ при Русенската гимназия, Братята Херменегилдъ и Карелъ Шкорпилови въ Пловдивъ а после въ Варна, Рафаилъ Поповъ въ Шуменъ, Стефанъ Юриничъ въ Габрово, Г. К. Христовичъ въ София и Андрей Марковичъ въ Разградъ.

Въ Разградъ Марковичъ си бѣ възложилъ за задача да проучи Делиорманския край въ природонаучно отношение. Първоначалнитѣ му изследвания въ това отношение се отнасятъ до насѣкомната фауна на този край, а първиятъ му „Приносъ къмъ Lepidopter'итѣ на Разградската околность", както казахме, бѣ отпечатанъ въ списание „Свѣтулка", органъ на тогавашното Българско ентомологично дружество. Сѫщата статия той попълни по-късно съ нови данни и я публикува презъ 1904 год. въ „Трудове на Българското природоизпитателно дружество" (кн. II, 1904, стр. 220—252) подъ заглавие „Материали за насѣкомната фауна на Разградската околность". Въ тая статия той споменува 136 вида пеперуди и 207 твърдокрили насѣкоми. Между пеперудитѣ е спомената и бележитата *Thais cerisyi,* която Марковичъ за пръвъ пѫть откри на северъ отъ Балкана и за която по после написа специална статия. За да

се види, колко много сѫ се промѣнили условията отъ онова време, когато Марковичъ започна своята научна работа, нека да цитираме нѣколко реда отъ увода на споменатата по горе негова публикация. Марковичъ пише (стр. 220): „Дели-Орманъ, тая часть отъ нашето отечество е безсъмненно най-неизследваната; тука и до сега се намиратъ мѣста, гдето не е стѫпвалъ човѣшки кракъ. Причината, за да остане тая часть на България неизучена и неспоходена, е буйната и гѫста гора, и отъ друга страна враждебното население. До колкото ми позволяваха силитѣ и времето, азъ се постарахъ да събера предлагаемия материалъ, отъ който се вижда, че и въ това отношение Дели-Орманъ представлява голѣмъ интересъ съ своитѣ многобройни видове насѣкоми, отъ които нѣкои сѫ нови за насѣкомната фауна на България". — Ние ще добавимъ, че днесъ вече отъ „буйната и гѫста гора" на Делиормана малко е останало; населението е мирно, трудолюбиво и гостоприемно; редица природоизпитатели вече пребродиха тая хубава область край Добруджанската граница.

Казахме, че първата си научна публикация Марковичъ отпечати въ списание „Свѣтулка", органъ на Сливенското българско ентомологическо дружество. Това кратковременно дружество бѣ създадено отъ учителя естественикъ Христо Пигулевъ [1]) въ Сливенъ презъ 1898 год.; на 9. I. 1899 год. бѣ утвърденъ дружественията уставъ, а на 1 февруарий с. г. излѣзе брой 1. отъ редактираното и списвано отъ самия Пигулевъ списание. Четири броя отъ него се отпечатаха въ гр. Сливенъ, дето Пигулевъ бѣ учитель, а следъ като тоя последния се премѣсти въ Разградъ, списанието „Свѣтулка" продължи да излиза тамъ (печатница С. Ивановъ). Понеже учительтъ Христо Пигулевъ бѣ болничавъ, затова редактирането на броевете пети и шести отъ списанието пое Андрей Марковичъ. Въ тия два броя намираме и спомената по горе първа научна статия на Марковича, а освенъ това и следнитѣ две: „Борбата съ вреднитѣ насѣкоми" (бр. 6, 1. III. 1900, стр. 42—43) и „Миметизъма у насѣкомитѣ" (бр. 6, 1. II. 1900, стр. 43—44). Съ излизането на 6-тия брой списанието „Свѣтулка" престана да сѫществува;

[1]) Христо Пигулевъ е роденъ въ гр. Видинъ презъ мартъ 1862 г. Първоначално и прогимназиално образование е получилъ въ родния си градъ, а гимназиално завършилъ въ Габровската Априловска гимназия презъ 1885 год. Назначенъ е билъ за писарь въ Видинската община и скоро следъ това постѫпилъ доброволецъ войникъ. Въ сръбско-българската война получилъ чинъ старши-унтерофицеръ, обаче не останалъ на военна служба, а заминалъ въ 1886 г. за Мюнхенъ (Германия), за да следва естествени науки въ тамошния университетъ. Следъ завършване на висшитѣ науки бива назначенъ презъ 1891 год. въ Видинската непълна гимназия, а следъ това въ Сливенската гимназия. Презъ 1899 год. е билъ премѣстенъ по здравословни причини за гимназиаленъ учитель въ Разградъ, дето на 6. III. 1903 год. се е поминалъ. Биль е ревностенъ колекционеръ на насѣкоми и растения. За жалость, следъ неговата смърть сбиркитѣ му, поради липса на грижи за тѣхъ, сѫ били унищожени отъ молци.

то само за кратко време проблещука въ полумрака на зараждащата се тогава ентомологическа наука. Днесъ казаното списание има само историческо, не и научно значение; днесъ то е вече библиографска рѣдкость[1]).

Съ своята научна, обществена и педагогична дейность въ Разградъ, Марковичъ обърна върху себе си вниманието на мѣродавнитѣ кржгове въ Министерството на народната просвѣта въ София. Презъ 1908 год. той получи учителско мѣсто въ Софийското девическо падагогическо училище и се пресели въ София. Съ дохождането си въ София, презъ лѣтото на 1908 год., той влѣзе въ връзка съ живущитѣ тука български ентомолози: П. Бахметьевъ, Д. Йоакимовъ, Н. Недѣлковъ, Ал. Дрѣновски, Ив. Бурешъ, Д. Илчевъ и др. и тия ентомолози се събраха на 6. I. 1909 год., на свикано отъ проф. Бахметьевъ събрание и основаха днешното Българско ентомологическо дружество, което тогава носѣше името Българска ентомологическа дружба. Въ това дружество Марковичъ прояви сжщо така интензивна дейность и бѣ главниятъ организаторъ на ония хубави другарски семейни срещи, които ставаха всѣка година на 6 януарий (деньтъ на основаването на дружеството) и за които съ удоволствие си спомнятъ днесъ всички основатели на дружеството. Марковичъ бѣ тоя, който съставяше и отправяше до Министерствата заявления и молби за отпускане редовна субсидия на ентомологическото дружество, та да може то да започне издаването на едно редовно списание „Известия на Българското ентомологическо дружество“[2]).

Въ столица София Марковичъ намѣри много по благоприятни условия и нови насърдчения за своята научна работа; той подложи на ревизия всичкия си събранъ въ Разградъ ентомологиченъ материалъ и презъ 1909 год. представи за печатане въ Българското книжовно дружество 2 публикации озаглавени: „Пеперудната фауна на Разградската околность“. и „Материали за насѣкомната фауна на Разградската околность“. Първата статия съдържа 417 вида пеперуди (отъ тѣхъ 24 сж нови, за пръвъ пжть открити въ България), а втората — 499 вида твърдокрили. Това сж единственитѣ 2 специални публикации, съ които разполага българската фаунистична литература върху Делиорманския край.

Привършилъ научната разработка на материалитѣ отъ Делиорманския край, Марковичъ възнамѣряваше да проучи

---

[1]) За списанието „Свѣтулка“ вижъ писаното отъ Д-ръ Ив. Бурешъ въ „История на ентомологичното проучване на България“ стр. 100—104 (Трудове на Бълг. научен земедѣлско-стопански институтъ, кн. 8, София 1924). На г. Андрей Марковича Царската научна библиотека дължи притежанието на едно пълно течение отъ 6-тѣ броя на списание „Свѣтулка“.

[2]) Вижъ „Двадесеть и петь години Българско ентомологично дружество“ отъ д-ръ Ив. Бурешъ (Известия на Бълг. ентомол. д-во.. кн, VIII, 1934),

подробно пеперудната фауна на Родопитѣ. Презъ 1909 год. той извърши първитѣ си изследвания изъ Западнитѣ Родопи и публикува въ Трудоветѣ на Българското природоизпитат. дружество (Кн. IV. 1910) статията „Приносъ за пеперудната фауна на Родопитѣ“. Презъ сѫщата година той публикува и своитѣ специални изучвания върху пеперудата „Zerinthia cerisyi въ България“. (Периодическо списание, 1910, кн. 71) и започна да издирва материали за друга една специална статия, отнасяща се до едно малко известно и много рѣдко твърдокрило насѣкомо — *Velleopsis margimivetris*. Това насѣкомо, преди Марковичъ да го открие въ Разградъ, бѣ известно само въ 3 екземпляри (съхранени въ Царския естествено-историч. музей въ София) уловени отъ графъ Амеде Алеонъ презъ 1881 г., при Варна. Статията на Марковича по тоя въпросъ бѣ отпечатана чакъ презъ 1915 год. подъ надсловъ „Единъ рѣдъкъ български ендемиченъ бръмбаръ“ (Трудове на Бълг. прир. дружество, кн. VIII).

Проявилъ се и въ Софийското девическо училище като отличенъ учитель, Андрей Марковичъ получи командировка въ чужбина за опрѣсняване на своитѣ научни и педагогически познания. Презъ есеньта на 1911 г. той замина за Щвейцария - Женева и тука работи въ зоологическия институтъ на университета, при професоръ Пикте. Въ Женева Марковичъ престоя 1 година и щомъ се завърна постѫпи като войникъ въ редоветѣ на българската армия, която бѣ мобилизирана, за да се бие за освобождението на намиращитѣ се подъ турско иго българи. Съ победоносната българска армия той преброди полетата на Източна Тракия и стигна чакъ до Чаталджа. Тука при селата Курфалѫ и Бекерли той откри (30. IV. 1913 г.) бележитата мало-азийска пеперуда *Doritis apollinus*, която презъ сѫщото време бѣ открита за пръвъ пѫть въ Европа отъ Н. В. Царь Фердинандъ на пл. Куру-Дагъ южно отъ Одринъ[1]). Отъ сѫщитѣ мѣста Марковичъ, като отпускарь, донесе за Царската зоологическа градина 2 живи малки чакалчета, а за Царск. ентомологич. станция разни насѣкомни материали.

Презъ времето преди и следъ Балканската война, българскитѣ ентомолози, обединени въ Българското ентомологическо дружество, почнаха да се интересуватъ силно и отъ приложно-ентомологични въпроси. Презъ това време въ закона за Софийския държавенъ университетъ бѣ предвидена специална катедра по ентомологичната наука, а при Земедѣлческата опитна станция въ София бѣ учреденъ специаленъ отдѣлъ по приложна ентомология. Българската книжнина, обаче, бѣ още много бедна по отношение на статии и брошури от-

[1]) За това откритие и за казаната рѣдка пеперуда вижъ студията на д-ръ Ив. Буреш ъ: „Върху биологията на Doritis apollinus и разпространението на тая пеперуда по Балканския полуостровъ. (Списание на Бълг. акад. на наукитѣ, кн. XII, стр. 15-36. София-1915).

насящи се до тая материя. Затова Марковичъ се принуди да преведе, презъ 1910 год., известния въ Русия „Календаръ (на руск. проф. С. А. Мокржецки) за борба съ вреднитѣ насѣкоми по овощнитѣ дървета, лозята и разсадницитѣ“ и тая полезна книжка бѣ издадена отъ книгоиздателството Хр. Олчевъ презъ 1912 год. (София, 52 стр., цена 50 стотинки). Въ увода къмъ календара Марковичъ пише:

„Всѣки, който еималъ работа съ овощни дървета, знае отъ опитъ, колко е необходимо едно ржководство, което да посочва систематично разни срѣдства за борба съ вредителитѣ, които нападатъ дърветата по градинитѣ,лозята и разсадницитѣ. Въ това отношение Ентомологическиятъ календаръ на С. А. Мокржецки напълно отговаря на цельта. Фактътъ, че този календаръ е претърпѣлъ на руски три издания, и че той е преведенъ на нѣколко западно-европейски езици, ме кара да го преведа и на български. Обаче, българското издание не е буквaленъ преводъ, а допълнено и измѣнено възъ основа изследванията направени въ нашитѣ опитни станции“. Наистина календаръть на Мокржецки-Марковичъ бѣ една полезна книжка и тя бързо се разпродаде.

Презъ сжщото време Марковичъ прояви и усилена популяризаторска дейность, като отпечати редица научно-популярни статии въ започналото да излиза списание „Естествознание“. Нека споменемъ отъ тѣхъ следнитѣ: „Ентомология и туберкулоза“ (Естествознание, год. I. 1909. стр. 268—271); „Миметизъмъ у животнитѣ“ (год. I. стр. 432—438); „За взаимното отношение на пеперудитѣ и цвѣтоветѣ“ (год. I. стр. 500—503); Изкуствено запазване на живота“ (год. II. 1910. стр. 440—441); „За мутационната теория на де Фриза (год. II. стр. 306—310); „Съвременното състояние на въпроса за имунитета“ (год. II. стр. 462—471) и др.

Интензивната дейность на Марковича бѣ прекжсната отъ продължителната Общоевропейска война и настжпилитѣ неблагоприятни условия следъ нея. Следъ войнитѣ той получи учителско мѣсто въ най-голѣмата известна столична гимназия, именно въ I-ва Софийска мжжка гимназия (1. IX. 1918 до 30. III. 1932). Тука той достъкми каквото имаше още да подрежда и публикува върху своята насѣкомна сбирка и отпечати въ „Трудове на Българското природоизпитателно дружество“ (кн. X., 1923) статията „Пеперуди отъ Родопитѣ“. Следъ това, поради настжпилата жилищна криза и поради оскждность въ материални срѣдства, той се принуди да подари своитѣ ентомологични сбирки на Зоологическия институтъ при Софийския университетъ. Истинска научна ентомологична работа следъ това той вече не предприе, освенъ че написа нѣколко дребни статии, за които бѣ подбуденъ отъ дошлия въ България като емигрантъ руски професоръ-ентомологъ С. А. Мокржецки, ентомологическия календаръ на когото, както

видѣхме, Марковичъ бѣ превелъ презъ 1912 год. на български езикъ. Статии на Марковича отъ това време сж отпечатани на френски езикъ въ вестникъ „L'echo de Bulgarie“ и носятъ заглавие „La culture de roses, un ennemi dangereu des rosiers“ и полемичната статия „A propos de l'article La culture de roses“ (Année XI, № 2345, Sofia 22. VIII. 1921). Отъ сжщото време сж и статиитѣ му: „Нови срѣдства за борба съ скакалцитѣ“ (Сведения по земедѣлието, год. II, стр. 15—18, София 1921) и „Единъ неприятель на нашитѣ градини — *Rhizotrogus solstitialis* (Извест. на Бъл. ентомол. друж., кн. III, стр. 46—48, 1926 г.).

Вмѣсто на научна работа той се отдаде на една интензивна просвѣтна и педагогична дейность, и то не само въ гимназията като учитель, но и извънъ нея като популяризаторъ на природнитѣ науки и като съставитель на отлични учебници по природознанието. Въ училищнитѣ срѣди той се ползуваше съ име на най-добъръ преподавателъ по естественитѣ науки. Той бѣ редовно каненъ отъ Министерството на народната просвѣта въ всички комисии по измѣнение на програмитѣ за обучение въ училищата, въ комисиитѣ по произвеждане на държавни изпити, при уреждане на специални опрѣснителни курсове за учителитѣ естественици и пр. Съставенитѣ отъ него учебници: по естествознание, по ботаника, по анатомия и физиология на човѣка станаха много известни и създадоха на Марковича доста добро материално състояние. Отъ тия учебници нека да споменемъ: 1. „Естествознание“ за III и за IV отдѣление (Книгоиздателство Родина, София 1930 год.); 2. Естествена история за I класъ на народнитѣ прогимназии (съвмѣстно съ С. Стефановъ; Издание Чипевъ, София 1937 год.); 3. Учебникъ по ботаника за I класъ на срѣднитѣ училища (Издава Хр. Тръновъ, София 1919 г., 202 стр.); 4. Учебникъ по анатомия и физиология на човѣшкото тѣло за трети класъ на гимназиитѣ. (София, печатница „Едисонъ“ 1920 год.) и др.

Презъ сжщото време Марковичъ написа и множество научно-популярни статии въ издаваното отъ неговия колега Ив. Площаковъ списание „Естествознание“, преименувано по късно (1921 год.) „Естествознание и География“. Отъ тия статии нека споменемъ следнитѣ по интересни: „Ентомология и туберкулоза“ (Год. I. стр. 268—271); „Миметизъмъ у животнитѣ“ (I. стр. 432—438); „Може ли да сжществува животъ безъ микроорганизми“ (II. стр. 633—634); „За взаимното отношение на пеперудитѣ съ цвѣтоветѣ“ (II. стр. 500—503); „Изкуствено запазване живота“ (II. стр. 440—441); „За мутационната теория на де Фриза“ (II. стр. 306—310); „Съвременното състояние на въпроса за имунитета“ (II. стр. 461—471); „Влиянието на срѣдата върху организмитѣ“ (IV. стр. 246—247); „Влиянието на изкуствената свѣтлина върху културнитѣ растения“ (II. 1923, стр. 174—176); „Запазване отъ туберкулоза чрезъ ваксинация“

(IX. 1924, стр. 173—174); „Нови фактори, които влияятъ за измѣнението на вида“ (X. 1925, стр. 66—68); „Алпийски ботанически градини“ (XI. 1926, стр. 30—38); „По въпроса за кълняемостьта на семената“ (XI. стр. 119—121) и др.

Презъ сѫщото време той публикува подобни научно популярни статии и въ илюстрованото списание „Природа“. Такива сѫ напр.: „Изъ дълбочинитѣ на океана“ (Год. XXIV, 1923, стр. 70—81); „Календаръ за овощари“ (XXIV, стр. 89, 108, 132); „Една разходка изъ островъ Борнео“ (XXIV, стр. 71—72); „Лапландия“ (преводъ отъ френски; год. XXV, 1926. стр. 118—121) и др.

Между ученицитѣ на I Соф. мѫжка гимназия Андрей Марковичъ стана особено популяренъ и обичанъ, следъ извършването на организиранитѣ отъ него ученически екскурзии: до Цариградъ презъ 1925 год. (16.—25. IV; 6 учители и 17 ученици) и до Египеть, Гърция и Палестиня презъ коледната ваканция на 1927 год. (26. IV. до 23. V.; 5 учители и 26 ученици)[1]). Той много обичаше да пѫтува и питаеше особенъ интересъ къмъ земитѣ на ориента: Цариградъ, Мала Азия, Палестиня, Египетъ. Тая негова любовь къмъ тия земи се корени може би въ обстоятелството, че той бѣ роденъ въ Мала Азия въ градъ Смирна. Ориента той посети на нѣколко пѫти презъ годинитѣ 1929 до 1934. Впечатленията си отъ тия пѫтувания изложи въ нѣколко прекрасно написани брошурки „Изъ южнитѣ страни — Пѫтни бележки“, издадени отъ книгоиздателство „Хемусъ“ презъ 1930 год. и то въ 3 свитъка: I. София до Атина (67 стр.), II. Египетъ (68 стр.), III. Светитѣ мѣста (51 стр.). Едновременно съ това Марковичъ изнесе въ София презъ разни времена редица публични беседи, пояснени съ свѣтливи картини, върху впечатленията си отъ тия пѫтувания. Съ тия беседи той се показа като единъ отличенъ сказчикъ и бѣ търсенъ като такъвъ за читалищнитѣ салони на провинциалнитѣ градове. По-късно, следъ като Марковичъ посети още нѣколко пѫти земитѣ на Ориента, той попълни своитѣ „Пѫтни бележки“ и ги разшири и отпечати въ нѣколко отдѣлни книги, издадени пакъ отъ книгоиздателство „Хемусъ“ (презъ 1934 год.), а имено: „Въ страната на пирамидитѣ, Долни Египетъ“ (120 стр., цена 25 лева); „Въ страната на фараонитѣ, Горни Египетъ“ (96 стр., 20 лева); „Палестиня“ (128 стр., 30 лева); „Сирия“ (193 стр., цена 30 лева)[2]). При разни политически събития изъ казанитѣ страни на Близкия истокъ, еже-

---

[1]) Андр. Марковичъ: Отъ София до Иерусалимъ (Екскурзия на учители и ученици отъ I Соф. мѫжка гимназия презъ пролѣтьта на 1927 год.). — Юбилейна книга на I Соф. м. гимн. по случай 50-год. отъ основаването ѝ. София 1929 год.

[2]) А още отъ по рано 1931 год., той отпечати въ серията отъ книжки „По далечнитѣ страни“ (издание на Хемусъ) своитѣ пѫтни бележки „До Монбланъ“, бележки останали му още отъ пребиването му въ Швейцария.

дневнитѣ вестници въ София препечатваха съ охота части отъ Марковичовитѣ „Пѫтни бележки“. Така напр., вестникъ „Зора“ (брой 4449 отъ 25. III. 1939) бѣ напечатилъ: „Телъ Авивъ, по случай откриването на българския павилионъ“; а за Великдень бѣ отпечатано „Храма Господенъ въ Иерусалимъ“ (в. Зора, бр. 4429 отъ 8 IV. 1934 год.); — после „Памиръ“ (Зора, бр. 4432 отъ 14. IV. 34); а въ вестникъ „Знаме“ (бр. 91 отъ 24. IV. 34) — „Бейрутъ и неговата околность“ и др.

Отъ своитѣ пѫтувания изъ Ориента Марковичъ донесе и нѣкои ценни природонаучни обекти, като: корали, морски звезди, морски таралежи, миди, охлюви, раци, пустинни растения и пр.; тѣхъ той подари на Царския естествено-исторически музей, дето нѣкои отъ тѣхъ сега красятъ изложбенитѣ витрини.

Сбиркитѣ отъ насѣкоми, които Марковичъ бѣ подарилъ презъ 1920 г. на зоологическия институтъ при университета, сега сѫ притежание на Царския музей. Това сѫ: една сбирка отъ 1600 пеперуди и една отъ 1800 твърдокрили. Тия сбирки по решение на Факултетния съветъ при университета бѣха предадени на Царския музей за научно използуване. На 12. VI. 1939 год. Андрей Марковичъ, вече пенсионеръ, (той бѣ пенсиониранъ на 30. III. 1932 следъ 35 годишна служба) посети Музея за да види своитѣ, съ голѣма любовь съставяни, ентомологически сбирки. Това бѣ неговото последно посещение въ Музея! Той бѣ още бодъръ, все така веселъ и разговорливъ; радостенъ бѣ, че видѣ пакъ своитѣ сбирки наново прилично подредени и снабдени съ печатни етикети, носящи неговото име като тѣхенъ съставитель.

Скоро следъ това, на 22. VII. сѫщата година, за голѣма изненада на всички, той внезапно почина отъ сърдечна болесть на 67 годишна възрасть! Българското ентомологическо и Българското природоизпитателно дружество отпечатиха по случай неговата кончина некролози, а членоветѣ на тия дружества го изпратиха до вѣчното му жилище.

Съ неговата кончина българскитѣ природоизпитатели губятъ единъ многозаслужилъ за просвѣтата на България дългогодишенъ учитель и просвѣтитель; единъ отличенъ учитель, който съумѣ да насади въ душитѣ на своитѣ ученици много отъ своята любовь къмъ природознанието и къмъ изучването на родната природа.

Списъкъ на научнитѣ ентомологични публикации на Андрей Марковичъ.

1. Приносъ къмъ *Lepidopter*'итѣ на Разградската околность. — Сп. Свѣтулка. Год. I., бр. 5, стр. 34-35. Сливенъ 1900.

2. Борба противъ врѣднитѣ насѣкоми. —Сп. Свѣтулка год. I бр. 6, стр. 41-42. Сливенъ 1900.

3. Материали по насѣкомната фауна на Разградската околность. — Трудове на Българск. природоизп. друж. кн. II, стр. 220-252. София 1904.

4. Пеперудната фауна въ Разградската околность. — Сборникъ за народ. умотв. и пр., кн. XXV, стр. 1-38. София 1909.

5. Приносъ за насѣкомната фауна въ Разградската околность. — Сборникъ за народ. умотвор. и пр. кн. XXV, стр 1-20. София 1909.

6. Zerynthia (Thais) cerisyi God. въ България — Периодическо списан. год. LXXI, № 1/2, стр. 130-136. София 1910.

7. Приносъ къмъ пеперудната фауна на Родопитѣ. — Трудове на Българ. природоизп. друж. кн. IV, стр. 80-92. София 1910.

8. Календаръ за борба съ врѣднитѣ насѣкоми по овощнитѣ дървета, лозята, разсадницитѣ и др., отъ С. А. Мокржецки. Превелъ и допълнилъ отъ третото издание А. Марковичъ (издание на Хр. Олчевъ, 52 стр.). София 1912.

9. Единъ рѣдъкъ български ендемиченъ бръмбаръ (Velleopsis marginiventris Fairm.). — Трудове на Българ. природоизп. друж. кн. VIII, стр. 148-150. София 1915.

10. Нови срѣдства за борба съ скакалцитѣ. — Сведения по земледѣлието, период. бюлетинъ, год. II, бр. 7/8, стр. 15-18. София 1921.

11. Пеперуди отъ Родопитѣ. — Труд. Българск. природоизп. друж., кн. X, стр. 121-141. София 1923.

12. Единъ неприятель на нашитѣ градини (Rhisotrogus solstitialis L.) — Извест. на Българск. ентом. друж. кн. III, стр. 46-48. София 1926.

София, Царскиятъ музей, 1.II.1940 год.